

DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-9\(38\)-124-138](https://doi.org/10.32405/2522-9931-9(38)-124-138)
УДК 371.132 (14)

Торба Наталія Григорівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології
та менеджменту
Білоцерківського інституту
неперервної професійної освіти,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Біла Церква, Україна.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5187-1111>

torbang@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТІВ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Анотація. У цій статті розглядаються теоретичні підходи до проблеми профілактики конфліктів у освітньому процесі закладів професійної (професійно-технічної) освіти ЗП(ПТ)О. Обґрунтовується актуальність проблеми профілактики педагогічних конфліктів.

Для освітнього процесу ЗП(ПТ)О характерні певні особливості, пов'язані зі структурно-функціональною побудовою закладу, змістом та завданнями професійної освіти, особливостями контингенту учнів, які зумовлюють специфіку конфліктів у педагогічному процесі ЗП(ПТ)О, а також стратегію і методи їх профілактики.

Психологічними чинниками конфліктів у педагогічному процесі ЗП(ПТ)О виступають: *когнітивний* (виявляється у неадекватних, ворожих установках, нестачі конфліктологічних знань суб'єктів педагогічного процесу; *емоційний* (ворожі почуття, недостатній рівень емпатії, емоційні аспекти міжособистісної взаємодії); *поведінковий* (неефективні стратегії поведінки у конфлікті, стереотипи поведінки); *мотиваційний* (нестача мотивації навчання в учнів, невисокий рівень мотивації професійної діяльності у педагогів, нерозвиненість мотивації ефективної взаємодії); *особистісний* (індивідуально-психологічні особливості суб'єктів педагогічного процесу як потенційні конфліктогени: імпульсивність, ригідність, агресивність тощо).

Профілактика конфліктів розглядається як складова психолого-педагогічної діяльності, що полягає у своєчасному розпізнаванні, усуненні чи ослабленні дії психологічних чинників. Психологічними

умовами профілактики конфліктів у педагогічному процесі ЗП(ПТ)О виступають, насамперед, орієнтація на суб'єкт-суб'єктну взаємодію у освітньому процесі, здійснення ефективної виховної роботи з учнями на основі максимального врахування індивідуальних особливостей.

Ключові слова: профілактика конфліктів; конфліктологічна підготовка; конфліктоген; саморегуляція; міжособистісна сфера; психокорекція; психологічний аналіз.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Проблема управління конфліктом – одна з центральних проблем конфліктології, а проблема профілактики конфліктів набуває особливої актуальності в останні роки. Це визначається не тільки трудомісткістю безпосереднього вирішення конфліктів, а й досить високими вимогами до фахівців, які можуть здійснювати психокоригування й розв'язання конфліктів. Значно доступніше здійснювати не тільки й не стільки подолання та розв'язання конфліктів, скільки попереджати їхнє виникнення, тобто здійснювати психологічну профілактику й вживати заходи щодо попередження та запобігання конфліктам.

Ми розглядаємо профілактику конфліктів як складову психолого-педагогічної діяльності, яка полягає у своєчасному розпізнаванні, усуненні чи ослабленні конфліктних чинників і обмеженні таким чином можливості їх виникнення чи деструктивного розвитку в майбутньому. Профілактика – це організація життєдіяльності суб'єктів соціальної взаємодії, яка виключає або мінімізує вірогідність виникнення конфліктів між ними.

Актуальність проблеми профілактики конфліктів зростає в умовах загострення суспільної кризи, критичного ставлення до взаємовідносин в освітньому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Профілактика конфліктів – важливе завдання сучасної конфліктології. Цій проблемі присвячені роботи вітчизняних науковців. Так, А. Анцупов і А. Шипілов, зазначають, що заходи профілактики конфліктності часто обмежуються загальними рекомендаціями щодо оптимізації функціонування організацій, поведінки учасників взаємодії тощо [3].

Розкриттю методів попередження та врегулювання конфліктних ситуацій, зокрема ефективній професійній конфліктологічній підготовці присвячено праці М. Войтович, Л. Карамушки, П. Сергоманова, Б. Хасан, Л. Цой та ін.

Проблема превенції (профілактики попередження) конфліктів розглядається у працях Л. Герасіна і М. Панова які вважали, що це «...такі види соціальної практики (діяльності) які, по-перше, мають цільовий характер (відвернення конфлікту – мета), по-друге, справляють безпосередній або ж опосередкований вплив на чинники, що визначають перебіг конфлікту» [11, с. 234].

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – представити теоретичний аналіз основних психологічних чинників профілактики конфліктів у освітньому процесі професійних (професійно-технічних) навчальних закладів.

Відповідно до мети у статті визначено наступні **завдання**: проаналізувати проблему профілактики конфліктів у освітньому процесі, визначити аспекти профілактики конфліктів та обґрунтувати рівні діяльності щодо профілактики та попередження педагогічних конфліктів.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Сучасне соціальне середовище передбачає становлення особистості іншого складу, яка б поводитись толерантно та була здатна до самоконтролю та самообмежень. Конфлікт необхідно розглядати як простір можливостей для формування нових культурних зразків взаємодії між сторонами, що конфліктують, які допомагають усвідомити непримиренні протиріччя та виробити норми, які дають змогу «приземлити» стихію конфлікту [18].

Під профілактикою розуміють цілеспрямовані дії людей у будь-якій діяльності, що впливають на задоволення потреби суспільства і людини у попередженні, обмеженні процесів, які мають негативний, руйнівний для суспільства характер [18].

Як стверджує В. Москаленко [12], не кожна об'єктивна суперечність перетворюється на конфлікт, вона має пройти певний шлях від власне суперечності до конфлікту. Зусилля педагога в педагогічному процесі мають бути спрямовані на недопущення переростання суперечності у конфлікт.

Серед основних завдань профілактики конфліктів Г. Ложкін та Н. Пов'якель [14] виокремлюють наступні:

- оволодіння психологічними прийомами та навичками безконфліктного спілкування;
- оволодіння навичками саморегуляції у складних конфліктних ситуаціях;

- оволодіння знаннями, уміннями та навичками розуміння конфліктогенів спілкування і усвідомлення особистих конфліктогенів;
- оволодіння уміннями перетворення та неескалування конфліктогенів спілкування;
- позбавлення від особистої конфліктності, конфліктних форм та стереотипів поведінки;
- навчання правильної (адекватної, конструктивної) поведінки у складній, передконфліктній ситуації;
- оволодіння знаннями та уміннями попередження деструктивних наслідків конфлікту.

Як зазначає Н. Гришина, профілактика (попередження) конфлікту має внутрішній і зовнішній аспекти. Під внутрішнім аспектом профілактики конфліктів мається на увазі управління його учасниками власною поведінкою. Формами реалізації зовнішнього аспекту профілактики та попередження конфлікту можуть бути нейтралізація комплексу конфліктогенів (вимушена профілактика) або випереджаюче управління соціальною системою (превентивна форма профілактики та попередження конфлікту).

У міжособистісній сфері цим формам можуть відповідати такі педагогічні заходи як бесіда, роз'яснення, формування культури міжособистісних відносин. До психологічних заходів відносяться вибудовування відносин за типом підстроювання, відмова від використання поведінкових конфліктогенів: переваги, агресії, егоїзму. Це стосується також і конфліктів, що виникають у освітньому процесі. Заходи можуть бути і адміністративними: зміна умов праці, перехід потенційних конфліктантів у різні підрозділи тощо.

Особливо необхідне попереднє вивчення взаємин усередині групи, визначення мікрогруп і загальної, зокрема, цільової структури групи. Це дозволяє передбачити ранні симптоми прихованого конфлікту: актуалізовані потенційно конфліктні інтереси і потреби, обмеження комунікацій тощо [7].

При міжгрупових конфліктах заходами профілактики можуть бути (після збору інформації) нейтралізація причин та чинників конфлікту, що назриває, робота з лідерами з метою обміну інформацією про потенційних суперників. Можливе використання педагогічних і адміністративних заходів.

А. Тимохіна та Н. Пов'якель підкреслюють первинну і вторинну профілактику конфліктів. При цьому ці види профілактики та попередження конфліктів припускають необхідність як зовнішніх

(насамперед, організаційних та управлінських), так і внутрішніх, або власне психологічних попереджувальних заходів [15], [16].

Первинна психопрофілактика конфліктів полягає у психологічній освіті й розвитку потенційних або реальних учасників конфліктів. Вторинна психопрофілактика припускає безпосередню роботу в групах ризику, напруги, протиборства, у групах з високим потенціалом конфліктогенності та ескалації конфліктів.

Розрізняють також часткову і повну профілактику конфліктів. Часткова полягає у нівелюванні дії однієї з причин даного конфлікту чи обмеженні її негативного впливу на проблемну ситуацію. Повна профілактика передбачає нейтралізацію усіх факторів, що складають основу даного конфлікту [10].

А. Большаков та М. Несмелова [4] виокремлюють два рівні діяльності щодо профілактики та попередження конфліктів: загальносоціальний та психологічний. Профілактика та попередження конфліктів на загальносоціальному рівні передбачає виявлення та виключення вагомих економічних, соціальних, політичних факторів, що дезорганізують соціальне життя.

Психологічний рівень попередження конфліктів передбачає вплив на фактори суб'єктивного характеру. Так, одним з найважливіших чинників попередження конфліктів є врахування особливостей поведінки конфліктних особистостей, що нерідко страждають різними комплексами, незадоволених своїм положенням, статусом або роллю, дратівливих, напружених і агресивних, тих, що мають потребу у постійному задоволенні хворобливого самолюбства та знятті внутрішнього напруження [14].

Види, рівні та аспекти профілактики конфліктів відображені у табл. 1.

Таблиця 1

Види, рівні та аспекти профілактики конфліктів

Види профілактики	
1	2
<i>Первинна</i> – психологічна освіта і розвиток потенційних або реальних учасників конфліктів	<i>Вторинна</i> – безпосередня робота в групах ризику та групах з високим потенціалом конфліктогенності, ескалації конфліктів
<i>Часткова</i> – нівелювання дії однієї з причин даного конфлікту або обмеження її негативного впливу на проблемну ситуацію	<i>Повна</i> – нейтралізація усіх факторів, що складають основу даного конфлікту

Продовження табл. 1

1	2
Аспекти профілактики	
<i>Внутрішній</i> – управління учасниками конфлікту власною поведінкою	<i>Зовнішній</i> – нейтралізація комплексу конфліктогенів або випереджаюче управління соціальною системою (превентивна форма)
Рівні діяльності щодо профілактики	
<i>Загальносоціальний</i> – виявлення та виключення вагомих економічних, соціальних, політичних факторів, що дезорганізують соціальне життя	<i>Психологічний</i> – вплив на фактори суб'єктивного характеру

Проаналізуємо можливості профілактики конфлікту на різних стадіях його розвитку, базуючись на «діагностичній» моделі конфлікту Л. Грінхелга. Стадія прогнозування конфлікту, яку можна назвати діагностичною, полягає у виявленні його можливих причин і потенційного розвитку. На цьому етапі необхідно провести діагностику слабких місць у міжособистісних або групових відносинах, здатних стати конфліктогенами у спілкуванні.

На стадії виникнення об'єктивної проблемної ситуації для управління конфліктом необхідне чітке усвідомлення протиріч між його суб'єктами, що дозволить шукати компромісне рішення задля досягнення їх інтересів. Як стверджує Н. Леонов [13], кожна конкретна ситуація має велику кількість конфліктних ознак – явних та прихованих. Виявлення специфічних ознак конфліктної ситуації у педагогічному процесі ЗП(ПТ)О є важливою умовою попередження конфлікту, оскільки дозволяє вжити превентивні заходи з метою ліквідації або згладжування протиріч чи нейтралізувати активність суб'єктивних чинників.

Різноманітність форм діяльності з попередження конфліктів пояснюється багаточисельністю їх видів. Найбільш ефективною формою профілактики та усунення конфліктів вважається попередження їх причин.

Профілактика, орієнтована на роботу в групах з факторами ризику і з високим потенціалом конфліктогенності, використовує методи групової психологічної роботи з метою навчання учасників умінням і навичкам усвідомлення себе в сьогоденні, вираження себе і розуміння опонента. Це дозволяє розвивати відповідальність за свої проблеми, уміння

емпатійного слухання і довіри, акцентує мову розуміння почуттів іншого, сприяє запобіганню конфліктності та конфліктних типів поведінки, неадекватності суджень.

При попередженні міжособистісних конфліктів головною стає діяльність щодо корекції поведінки. Із методів психокорекції конфліктної поведінки слід виокремити такі: соціально-психологічний тренінг, індивідуальне психологічне консультування, аутогенне тренування, посередницька діяльність психолога, самоаналіз конфліктної ситуації [11].

Проблема профілактики конфліктів у педагогічних колективах постійно привертає увагу дослідників і практиків. Однак її розв'язанню часто заважає недостатнє розуміння цілей діяльності з попередження й профілактики конфліктів та породжувана цією неоднозначністю суперечливість позиції. Більшість убачає бачить мету профілактики у недопущенні конфліктів загалом, хоча, як відзначалося раніше, конфлікти бувають конструктивними, корисними та навіть потрібними. Цілями профілактики мають бути, скоріше, підвищення ефективності організації педагогічної діяльності, поліпшення психологічного клімату (взаємин) способом забезпечення неруйнівного протікання конфліктів. Тоді робота з профілактики органічно вписуватимуться у педагогічну діяльність як один з її постійних компонентів [14].

Профілактика та попередження конфліктів у цьому випадку полягають у: завчасному вирішенні прогнозованої конфліктної ситуації (превентивне вирішення конфліктів); підготовці педагогічного колективу до адекватної педагогічно і психологічно грамотної поведінки в ситуації конфлікту.

У практичних умовах організації педагогічного процесу ЗП(ПТ)О особливого значення набуває профілактика конфліктів, що передбачає удосконалення різних аспектів діяльності педагога, створення в педагогічному процесі оптимальних умов для роботи і спілкування.

Визначення причин конфліктної ситуації допоможе педагогу ЗП(ПТ)О знайти не тільки варіанти розв'язання, а й можливі способи попередження конфлікту. Попередити конфлікт, розв'язати його на початковому рівні – це найбільш оптимальний варіант виходу з ситуації. Педагог при цьому визначає момент можливого переходу ситуації в конфлікт, знижує побічними засобами напруженість і бере ситуацію під контроль.

Запобігти конфлікту можна способом переведення стосунків його учасників на рівень взаємно припустимих відносин для обох сторін, переведенням уваги з афективно-напружених у сферу ділових взаємин навчальної роботи.

М. Рибаківа [17] вважає, що реальний механізм встановлення нормальних взаємин з учнями полягає у зниженні кількості конфліктних ситуацій способом переводу їх у педагогічні ситуації, коли не порушується взаємодія в педагогічному процесі.

Отже, важливими умовами попередження та профілактики конфліктів є: вміння педагога розуміти іншого; здатність до емпатії; терпимість до думки іншого; вміння володіти собою, своїм психічним станом, врахування реальних можливостей учнів, застосування до них спрямованих виховних впливів. На базі вищесказаного було виділено психологічні чинники конфліктів у освітньому процесі і відповідні їм чинники їх профілактики (табл. 2).

Таблиця 2

**Психологічні чинники конфліктів та їх профілактики
у педагогічному процесі ЗП(ПТ)О**

Психологічний чинник	Сутність чинника у контексті конфліктної взаємодії	Сутність чинника у контексті профілактики конфліктів
1	2	3
Когнітивний	Неадекватні, ворожі установки, нестача конфліктологічних знань суб'єктів педагогічного процесу	Збагачення конфліктологічних знань, трансформація негативних настанов суб'єктів педагогічного процесу
Емоційний	Ворожі почуття, недостатній рівень емпатії, емоційні аспекти взаємодії, емоційне вигорання	Розвиток емпатії, емоційної включеності, згуртованості, профілактика емоційного вигорання
Поведінковий	Неефективні стратегії поведінки у конфлікті, стереотипи поведінки	Розвиток умінь та навичок ефективної взаємодії, конструктивних стратегій поведінки у конфлікті

Продовження табл. 2

1	2	3
Мотиваційний	Нестача мотивації навчання в учнів, низький рівень мотивації професійної діяльності у педагогів; нерозвиненість мотивів безконфліктної ефективної взаємодії	Розвиток мотивації професійної діяльності та навчання; підвищення мотивації учасників педагогічного процесу до безконфліктної ефективної взаємодії
Особистісний	Індивідуально-психологічні особливості суб'єктів педагогічного процесу як потенційні конфліктогени: імпульсивність, ригідність, агресивність тощо	Психологічне коригування конфліктогенних індивідуально-психологічних властивостей суб'єктів педагогічного процесу

Як зазначив М. Боришевський [5], [6], важливо виховувати в учнів, зокрема уміння та навички безконфліктної поведінки, вміння самостійно ухвалювати важливі рішення та діяти у правовому полі, аналізувати різноманітні життєві ситуації, бути готовими до соціальної взаємодії, набуття позитивного досвіду соціальних вчинків.

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для досягнення зазначеної мети головними теоретичними методами наукового дослідження є такі: аналіз та синтез положень з наукової літератури за темою роботи, класифікація психологічних чинників профілактики конфліктів.

Психологічний аналіз – один з ефективних методів подолання конфліктів, основною метою якого є створення достатньої інформаційної основи для обґрунтованого розв'язання певної ситуації.

Професійний аналіз допоможе знайти не лише варіанти розв'язання, а й можливі способи попередження або погашення конфлікту. Адже попередити конфлікт, розв'язати його на рівні педагогічної ситуації – це найоптимальніший вихід. При цьому визначається момент можливого переходу ситуації у конфлікт, непрямими прийомами знижується напруженість і ситуація контролюється. Погасити конфлікт – значить перевести взаємини його учасників на рівень взаємоприйнятних,

перевести увагу з афективно-напружених у сферу ділових стосунків навчальної роботи.

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Результати дослідження полягають у визначенні психологічних детермінант конфліктної взаємодії в освітньому процесі професійних закладів освіти й відповідних їм психологічних чинників профілактики конфліктів.

На основі теоретичного аналізу психологічних досліджень, присвячених вивченню сутності, видів та причин педагогічних конфліктів, а також аналізу педагогічного процесу в ЗП(ПТ)О, ми виокремили психологічні чинники конфліктів і відповідні їм чинники профілактики/

Зокрема, було виокремлено організаційний чинник конфліктів у освітньому процесі ЗП(ПТ)О – неузгодженість дій педагогів, майстрів, який є наслідком непослідовності у вихованні. Зрозуміло, що чинником профілактики таких конфліктів має бути вдосконалення взаємодії між викладачами і майстрами.

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Узагальнюючи умови профілактики конфліктів у педагогічному процесі, насамперед, слід акцентувати, що найголовніша з них – організація освітнього процесу на засадах гуманістичного підходу як особистісно орієнтованого та ефективна виховна робота з учнями, що є складовою цілісного освітнього процесу. Це повсякденна робота педагога/майстра, здійснювана у межах будь-якої організаційної форми, яка не має завданням швидке досягнення мети.

У виховній роботі можна передбачити лише послідовне виконання конкретних завдань, орієнтованих на мету. Найважливіший критерій ефективної реалізації виховних завдань – позитивні зміни у свідомості вихованців, що виявляються в емоційних реакціях, поведінці та діяльності [8].

Для виховання безконфліктного стилю поведінки також має значення формування громадянської свідомості і самосвідомості, зокрема, виховання та розвиток таких якостей особистості, як почуття власної гідності, толерантність, впевненість у собі, терпимість до висловлювань інших [5].

Отже, ефективний педагогічний процес неможливий поза контекстом конструктивних форм взаємодії. Важливо розуміти головну причину виникнення можливого конфлікту та особливості перебігу конфліктної ситуації, тому що це – головна умова їх попередження та профілактики. Знання причин конфлікту допомагає педагогу професійно-технічного навчального закладу запобігти суб'єктивності під час

оцінювання поведінки учня, побачити позитивне у вчинках «поганого» учня та негативне у поведінці зразкового і, як звичайно правильно розв'язати конфліктну ситуацію, знайти «точки розвитку» особистості навіть у дуже «важкого» учня.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у подальшому вивченні проблеми профілактики конфліктів у освітньому процесі ЗП(ПТ)О.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Г. М. Андреева, Н. Н. Богомоллова, Н. Н. Петровская, *Современная социальная психология на Западе. Теоретические ориентации*. Москва, Россия: Изд-во МГУ, 1978, 269 с.
- [2] Л. Анн, *Психологический тренинг с подростками*. Санкт-Петербург, Россия: Питер, 2005, 217 с.
- [3] А. Я. Анцулов, А. И. Шипилов, *Конфликтология*. Москва, Россия: ЮНИТИ, 1999, 551 с.
- [4] А. Г. Большаков, М. Ю. Несмелова, *Конфликтология организаций*. Москва, Россия: МЗ Пресс, 2001, 182 с.
- [5] М. И. Боришевский, «Влияние позиции подростка на саморегуляцию поведения», *Вопросы психологии*, № 5, 1972.
- [6] М. Боришевський, «Виховання громадянської свідомості особистості», *Шлях освіти*, № 5, 2001.
- [7] Н. В. Гришина, *Психология конфликта*. Санкт-Петербург, Россия: Питер, 2000, 464 с. (Серия «Мастера Психологии»).
- [8] С. М. Емельянов, *Практикум по конфликтологии*. Санкт-Петербург, Россия: Питер, 2001, 368 с.
- [9] Л. М. Карамушка, Т. М. Дзюба, *Психология управління конфліктами в організації (на матеріалі діяльності освітніх організацій)*. Київ, Україна: Наук. світ, 2009, 268 с.
- [10] *Конфликтология*. Ростов-на-Дону, Россия: Феникс, 2000, 320 с. (Серия «Учебники и учебные пособия»).
- [11] *Конфліктологія* / Л. М. Герасіна, М. І. Панов, Н. П. Осіпова та ін.; Л. М. Герасіна та М. І. Панова, Ред. Харків, Україна: Право, 2002, 256 с.
- [12] Т. Д. Кушнірук, Ю. Н. Кулюткин, «Подолання конфліктності серед педагогів. Соціально-педагогічний аспект», *Практична психологія та соціальна робота*, № 9, с. 38–43, 1998.
- [13] Н. И. Леонов, *Конфликтология*. Москва, Россия: Москов. психол. ин-т; Воронеж, Россия: МОДЭК, 2002, 192 с.

- [14] Г. В. Ложкин, Н. И. Повьякель, *Практическая психология конфликта*. Киев, Украина: МАУП, 2000.
- [15] Н. І. Пов'якель, «Психологічна готовність до партнерства як передумова становлення партнерських відносин при вирішенні конфліктів», Проблеми безпеки української нації на порозі XXI сторіччя: на Всеукр. наук.-практ. конф. Київ; Чернівці, Україна, 1998, ч. 1, с. 26–33.
- [16] С. Л. Рубинштейн, *Бытие и сознание*. Москва, Россия: Изд-во АПН СССР, 1957, 328 с.
- [17] М. М. Рыбакова, *Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе*. Москва, Россия: Просвещение, 1991, 128 с.
- [18] Л. Н. Цой, «Практическая конфликтология», *Социология школьной конфликтологии*. Москва, Россия: Глобус, 2001, кн. 1, 231 с.

THEORETICAL ANALYSIS OF PSYCHOLOGICAL FACTORS OF CONFLICT PREVENTION IN THE EDUCATIONAL PROCESS PROFESSIONAL (PROFESSIONAL-TECHNICAL) EDUCATION INSTITUTIONS

Natalya Torba,

candidate of psychological sciences,
Associate Professor, Department of Pedagogy
of Psychology and Management,
Belotserkovsky Institute continuous professional Education,
SIHE «University of Educational Management».
Bila Tserkva, Ukraine.

[ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-5187-1111](https://orcid.org/0000-0001-5187-1111)

torbang@ukr.net

Abstract. This article discusses theoretical approaches to the problem of conflict prevention in the educational process of Professional (Professional-technical) Education Institutions. The relevance of the problem of prevention of pedagogical conflicts is substantiated.

The educational process of the teaching staff Professional (Professional-technical) Education Institutions is characterized by certain features associated with the structural and functional structure of the institution, the content and tasks of vocational education, the characteristics of the student population, which determine the specificity of the conflicts in the pedagogical process of teaching staff Professional (Professional-technical) Education Institutions, as well as strategies and methods for their prevention.

The psychological factors of conflict in the pedagogical process of Professional (Professional-technical) Education Institutions are: cognitive, which manifests itself in inadequate, hostile attitudes, lack of

conflictological knowledge of the subjects of the pedagogical process; emotional (hostile feelings, insufficient level of empathy, emotional aspects of interpersonal interaction); behavioral (ineffective strategies of behavior in a conflict, stereotypes of behavior); motivational, the manifestation of which is the lack of motivation for learning among students, the low level of motivation for professional activity among teachers, the underdevelopment of motivation for effective interaction; personal (individual psychological characteristics of the subjects of the pedagogical process as potential conflicts: impulsiveness, rigidity, aggressiveness, etc.).

Conflict prevention is considered as a component of psychological and pedagogical activity, which consists in the timely recognition, elimination or weakening of the action of psychological factors. The psychological conditions for the prevention of conflicts in the pedagogical process of the Professional (Professional-technical) Education Institutions are primarily orientation to the subject-subject interaction in the educational process, the implementation of effective educational work with students based on the maximum consideration of their individual characteristics.

Key words: conflict prevention; conflict management training; conflictogen; self-regulation; interpersonal sphere; psychocorrection; psychological analysis.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ ПРОФИЛАКТИКИ КОНФЛИКТОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ЗАВЕДЕНИЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО (ПРОФЕССИОНАЛЬНО- ТЕХНИЧЕСКОГО) ОБРАЗОВАНИЯ

Торба Наталья Григорьевна,
кандидат психологических наук, доцент,
доцент кафедры педагогики, психологии
и менеджмента,
Белоцерковского института непрерывного
профессионального образования
ГЗВО «Университет менеджмента образования».
Белая Церковь, Украина.
[ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5187-1111](https://orcid.org/0000-0001-5187-1111)
torbang@ukr.net

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические подходы к проблеме профилактики конфликтов в образовательном процессе заведений профессионального (профессионально-технического)

образования ЗП(ПТ)О. Обосновывается актуальность проблемы профилактики педагогических конфликтов.

Для образовательного процесса ЗП(ПТ)О характерны определенные особенности, связанные со структурно-функциональным строением заведения, содержанием и задачами профессионального образования, особенностями контингента учащихся, которые обуславливают специфику конфликтов в педагогическом процессе, а также стратегию и методы их профилактики.

Психологическими факторами конфликтов в педагогическом процессе ЗП(ПТ)О выступают: когнитивный (проявляется в неадекватных, враждебных установках, недостатке конфликтологических знаний субъектов педагогического процесса); эмоциональный (враждебные чувства, недостаточный уровень эмпатии, эмоциональные аспекты межличностного взаимодействия); поведенческий (неэффективные стратегии поведения в конфликте, стереотипы поведения); мотивационный (отсутствие мотивации к обучению учащихся, низкий уровень мотивации профессиональной деятельности у педагогов, неразвитость мотивации эффективного взаимодействия); личностный (индивидуально-психологические особенности субъектов педагогического процесса как потенциальные конфликтогены: импульсивность, ригидность, агрессивность и т.п.). Профилактика конфликтов рассматривается как составляющая психолого-педагогической деятельности, которая заключается в своевременном распознавании, устранении или ослаблении действия психологических факторов. Психологическими условиями профилактики конфликтов в педагогическом процессе ЗП(ПТ)О выступают, прежде всего, ориентация на субъект-субъектное взаимодействие в образовательном процессе, осуществление эффективной воспитательной работы с учащимися на основе максимального учета их индивидуальных особенностей.

Ключевые слова: профилактика конфликтов; конфликтологическая подготовка; конфликтоген; саморегуляющая; межличностная сфера; психокоррекция; психологический анализ.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] G. M. Andreeva, N. N. Bogomolova, N. N. Petrovskaya, *Sovremennaya social'naya psihologiya na Zapade. Teoreticheskie orientacii*. Moskva, Rossiya: Izd-vo MGU, 1978, 269 s.

- [2] L. Ann, Psihologicheskij trening s podrostkami. Sankt-Peterburg, Rossiya: Piter, 2005, 217 s.
- [3] A. YA. Anculov, A. I. SHipilov, Konfliktologiya. Moskva, Rossiya: YUNITI, 1999, 551 s.
- [4] A. G. Bol'shakov, M. YU. Nesmelova, Konfliktologiya organizacij. Moskva, Rossiya: MZ Press, 2001, 182 s.
- [5] M. I. Borishevskij, «Vliyanie pozicii podrostka na samoregulyaciyu povedeniya», Voprosy psihologii, № 5, 1972.
- [6] M. Boryshevskiy, «Vykhovannia hromadianskoi svidomosti osobystosti», Shliakh osvity, № 5, 2001.
- [7] N. V. Grishina, Psihologiya konflikta. Sankt-Peterburg, Rossiya: Piter, 2000, 464 s. (Seriya «Mastera Psihologii»).
- [8] S. M. Emel'yanov, Praktikum po konfliktologii. Sankt-Peterburg, Rossiya: Piter, 2001, 368 s.
- [9] L. M. Karamushka, T. M. Dziuba, Psykholohiia upravlinnia konfliktamy v orhanizatsii (na materialy diialnosti osvitnikh orhanizatsii). Kyiv, Ukraina: Nauk. svit, 2009, 268 s.
- [10] Konfliktologiya. Rostov-na-Donu, Rossiya: Feniks, 2000, 320 s. (Seriya «Uchebniki i uchebnye posobiya»).
- [11] Konfliktolohiia / L. M. Herasina, M. I. Panov, N. P. Osipova ta in.; L. M. Herasina ta M. I. Panova, Red. Kharkiv, Ukraina: Pravo, 2002, 256 s.
- [12] T. D. Kushniruk, Yu. N. Kuliutkyn, «Podolannia konfliktnosti sered pedahohiv. Sotsialno-pedahohichnyi aspekt», Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota, № 9, s. 38–43, 1998.
- [13] N. I. Leonov, Konfliktologiya. Moskva, Rossiya: Moskov. psihol. in-t; Voronezh, Rossiya: MODEK, 2002, 192 s.
- [14] G. V. Lozhkin, N. I. Pov'yakel', Prakticheskaya psihologiya konflikta. Kiev, Ukraina: MAUP, 2000.
- [15] N. I. Poviakel, «Psykhologichna hotovnist do partnerstva yak peredumova stanovlennia partnerskykh vidnosyn pry vyrishenni konfliktiv», Problemy bezpeky ukraïnskoi natsii na porozi KhKhI storichchia: na Vseukr. nauk.-prakt. konf. Kyiv; Chernivtsi, Ukraina, 1998, ch. 1, s. 26–33.
- [16] S. L. Rubinshtejn, Bytie i soznanie. Moskva, Rossiya: Izd-vo APN SSSR, 1957, 328 s.
- [17] M. M. Rybakova, Konflikt i vzaimodejstvie v pedagogicheskom processe. Moskva, Rossiya: Prosveshchenie, 1991, 128 s.
- [18] L. N. Coj, «Prakticheskaya konfliktologiya», Sociologiya shkol'noj konfliktologii. Moskva, Rossiya: Globus, 2001, kn. 1, 231 s.